

Δημήτριος Καραμπερόπουλος
Ελληνική Εταιρεία Ιστορίας της Παιδιατρικής, Αθήνα

Τα "Ασκληπιεία" στην Ελληνική Βιβλιογραφία Ιστορίας της Ιατρικής, (1745-2000)

(Περίληψη στο Συνέδριο «Ιπποκρατική Ιατρική, Χθες-Σήμερα-Αύριο: Ασκληπιεία», Κως, 30 Απριλίου-3 Μαΐου 2009, Διεθνές Ιπποκράτειο Ίδρυμα Κω,)

Η διερεύνηση στα 7156 λήμματα της Ελληνικής Βιβλιογραφίας Ιστορίας της Ιατρικής (1750-2000) έδειξε ότι έχουν καταχωρισθεί πενήντα πέντε (55) εργασίες σχετικά με τα "Ασκληπιεία". Από αυτές οι δεκατέσσερις (14) εργασίες αναφέρονται γενικότερα στην ιατρική των Ασκληπιείων, ενώ οι σαράντα μία (41) για τα ειδικότερα Ασκληπιεία. Αναλυτικότερα δέκα εργασίες είναι για το Ασκληπιείο της Κω, οκτώ για το Ασκληπιείο της Επιδαύρου, επτά της Τρίκκης, από τρεις για το Αμφιαράειο του Ωρωπού και για τα Ασκληπιεία της Πελοποννήσου, από δύο για τα Ασκληπιεία των Αθηνών και της Κρήτης, και από μία εργασία για τα Ασκληπιεία της Κυλλήνης, Κεχρεών, Τιτάνης, Φενεού, Ναυπάκτου και Περγάμου.

Μάλιστα μία εργασία της Σεβ. Χαβιάρα-Καραχάλιου για το Ασκληπιείο της Τιτάνης υποστηρίχθηκε και ως διδακτορική διατριβή. Επίσης μερικά λήμματα είναι ειδικότερες πολυσέλιδες μονογραφίες όπως του Αρ. Π. Αραβαντινού, *Ασκληπιός και Ασκληπιεία*, 1907, Παναγή Καββαδία, *Το ιερόν του Ασκληπιού εν Επιδαύρω και η θεραπεία των ασθενειών...*, 1900, Κωνστ. Παπαστεργίου, *Ασκληπιός, ο πρώτος γιατρός χωρίς σύνορα. Το Ασκληπιείον της Τρίκκης*, 1998, Γρηγορίου Ανδρουτσόπουλου, *Το Αμφιαράειον του Ωρωπού. Συμβολή εις την ερμηνείαν των μνημείων*, 1961, Σπύρου Σταυρόπουλου, *Τα Ασκληπιεία της Πελοποννήσου. Οδοιπορικό στα ιερά λατρευτικά και θεραπευτικά κέντρα της Πελοποννήσου. Ολύμπιες και τοπικές ιατρικές θεότητες*, 1996.

Στη συνέχεια αναγράφονται τα σχετικά λήμματα με τα Ασκληπιεία, που έχουν καταχωρισθεί στην *Ελληνική Βιβλιογραφία Ιστορίας της Ιατρικής*¹.

¹ Δημήτριος Απ. Καραμπερόπουλος, *Ιστορία της Ιατρικής Ελληνική Βιβλιογραφία 1750-2000*, Βιβλιοθήκη Ιστορίας της Ιατρικής αρ. 3, εκδόσεις Αθ. Σταμούλης, αθήνα 2009.

ΓΕΝΙΚΑ

1. ***Καββαδίας, Π.**, «Η ιατρική εν τοις Ασκληπιείοις», *Ιατρική Πρόοδος*, 1901, σ. 213. Και στο *Πρακτικά του Πανελληνίου Ιατρικού Συνεδρίου (6-11 Μαΐου 1901)*, εν Αθήναις 1902, τόμ. 1, σσ. 765-769.
2. ***Αραβαντινός, Αρ. Π.**, *Ασκληπιός και Ασκληπιεία*, Λειψία, Τυπ. Β. Δρουγουλίνου, 1907, (σσ. 18+221). (Βιβλιοπαρουσίαση: *Παναθήναια*, έτος Ζ', 15-Μαρτίου 1907, σσ. 350-351, *Ψυχιατρική και Νευρολογική Επιθεώρησις*, Ιανουάριος 1907, σσ. 159-160, 318-320). Επανεκδόση, Αθήνα, εκδόσεις Λέων, 1975.
3. ***Πρίντεζης, Φ.**, «Τα Ασκληπιεία εν τη αρχαιότητα και η δι' υπνωτισμού θεραπεία», *Η Φύσις*, τεύχ. 15, 1 Δεκεμβρίου 1910, σσ. 193-196, τεύχ. 16, 15 Δεκεμβρίου 1910, σ. 212-215, 227-229.
4. ***Ποπολάνος, Γ.**, «Τα ελληνικά θεραπευτήρια. Από των Ασκληπιείων της αρχαιότητος μέχρι του Νοσοκομείου του Ε.Ε.Σ.», *Ελληνική Ιατρική*, τόμ. 30, 1961, σσ. 523-542.
6. ***Κουρέτας, Δημήτριος Θ.**, «Η άσκησης της ψυχοθεραπείας εις τα αρχαία Ασκληπιεία», *Ακαδημαϊκή Ιατρική*, τόμ. 26, 1962, σσ. 1-2.
6. ***Κωνσταντινίδης, Κ. Δ.**, «Η θεραπεία των ψυχικώς πασχόντων εν τοις Ασκληπιείοις», *Ιατρολογιοτεχνική Στέγη*, αρ. 4, 1969-1970, σσ. 5-11.
7. ***Λασκαράτος, Ιωάννης**, «Η οφθαλμολογική θεραπεία εις τα Ασκληπιεία», *Οφθαλμολογικά Χρονικά*, τόμ. 17, 1980, σσ. 143-154. Και ανάτυπο.
8. ***Χαβιάρα-Καραχάλιου, Σεβ.**, «Οφθαλμικά αφιερώματα των αρχαίων Ασκληπιείων», *Δελτίον Ελληνικής Οφθαλμολογικής Εταιρείας*, τόμ. 54, 1985, σσ. 168-172.
9. **Τσουκανέλης, Αλέξανδρος Σ.**, *Ο Ασκληπιός, τα Ασκληπιεία και το στόμα*, Αθήναι 1991.
10. ***Χαβιάρα-Καραχάλιου, Σεβ.**, «Η Οφθαλμολογία στα Αρχαία Ασκληπιεία», *Οφθαλμολογία*, τόμ. 3, 1991, σσ. 184-187.
11. ***Οικονομόπουλος, Χρίστος Θ.**, «Από τα Ασκληπιεία στα σύγχρονα θεραπευτήρια», *Ιατρικό Βήμα*, τεύχ. 33, 1993, σσ. 46-52.
12. ***Μαρκέτος, Σπ.**, «Ασκληπιός και Υγεία. Η ασκληπιακή ιατρική και το θεραπευτικό έργο που επιτελείτο στα Ασκληπιεία», στο *Επτά Ημέρες, Η Καθημερινή*, 12 Οκτωβρίου 1997, σσ. 2-4.
13. ***Ευαγγέλου, Γ.**, «Ο Ασκληπιός και τα Ασκληπιεία», *Ιατρικό Περισκόπιο*, τεύχ. 7, 1999, σσ. 13-19.
14. ***Καρμιράντζος, Κων.**, «Τα Ασκληπιεία. Η ηθική και ψυχοσωματική ιατρική με μεθόδους ψυχαναλυτικής θεραπείας», *Δαυλός*, τεύχ. 216, δεκ. 1999, σσ. 13631-13640.

1. *Μυλωνάς, Δημ. Αλ., «Ιστορία και Αρχαιολογία της νήσου Κω και περί των εσχάτως γενομένων εκεί ανασκαφών και του ευρεθέντος Ασκληπείου, (1902-3)», *Ξενοφάνης*, τόμ. 2, 1904, σσ. 68-77, 124-135, 197-204.
2. *Μυλωνάς, Δημ. Αλ., «Μονογραφία περί των εσχάτως γενομένων εν Κω ανασκαφών και του ανευρεθέντος Ασκληπείου, 1898-1904», *Ξενοφάνης*, τόμ. Γ', 1906, σσ. 179-189, 225-229, 283-288, 361-378, 426-432, 436-447.
3. Ζαράφτης, Ιάκωβος, *Το Ασκληπιείον της Κώ*, 1912.
4. *Πουρναρόπουλος, Γεώργιος Κ., *Προσκύνημα εις Κω. Το Ασκληπιείον Κω, Κιβωτός της Ελληνικής Ιατρικής. Ο βίος, τα έργα και ο θρόλος του Μεγάλου Ιπποκράτους*, Αθήναι 1949, (σσ. 32).
5. *Ταρσούλη, Αθηνά, «Το Ασκληπιείο της Κω», *Νέα Εστία*, τεύχ. 683, Χριστούγεννα 1955, σσ. 389-390.
6. Κόντης, Ιωάννης Δ., *Αι ελληνιστικά διαμορφώσεις του Ασκληπείου της Κω*, Ρόδος, 1956.
7. *Παπαθεοφάνους, Γαβριήλ, *Το Ασκληπιείον της Κω και η συμβολή του Ιακώβου Ζαρράφτη εις την ανακάλυψίν του*, Εν Αθήναις 1962, (σσ. 36).
8. *Καραναστάσης, Αναστ. Μ., «Η ασυλία του Ασκληπείου και η πενταετηρίς των Ασκληπιείων της Κώ», *Δωδεκανησιακόν Αρχεϊόν*, τόμ. 4, 1963, σσ. 1-32.
9. *Παπαντωνίου, Ελπιδοφόρος, «Κως-Ασκληπιός-Ασκληπεία-Μαχάων-Ποδαλείριος», *Τα Κωακά*, τόμ. 5, 1995, σσ. 9-37.
10. *Χατζηβασιλείου, Βασίλης Σ., «Ιατρικά εργαλεία στο Ασκληπιείο της Κω», *Τα Κωακά*, τόμ. 6, 1998, σσ. 454-467.

ΕΠΙΔΑΥΡΟΥ

1. *Καββαδίας, Π., «Αι θεραπείαι των ασθενών εν τω Ασκληπιείω της Επιδαύρου», *Γαληνός*, τόμ. 11, 1884, σσ. 203-208, 221-223, 237-240.
2. *Καββαδίας, Παναγής, *Το ιερόν του Ασκληπιού εν Επιδαύρω και η θεραπεία των ασθενειών μετά τοπογραφικού πίνακος του ιερού μετά τας μέχρι του 1898 ανασκαφάς κ.λπ.* Βιβλιοθήκη της εν Αθήναις Αρχαιολογικής Εταιρείας, II, Τύποις Αφών Περρή Αθήνησιν 1900, (σσ. 302). [Ηλιού-Πολέμη, *Ελληνική Βιβλιογραφία*, αρ. 1900.159].
3. *Ξυπολιάς, Βασ., *Ιερόν Ασκληπιού Επιδαύρου*, Τύποις Χριστόπουλου Γ., Ναύπλιο 1955, (σσ. 32).
4. *Μητρόπουλος, Κωνστ. Ι., «Ερμηνεία των ιαμάτων των πλακών του Ασκληπείου Επιδαύρου», *Δελτίον Ιατρικής Εταιρείας Αθηνών*, *Πρακτικά* του έτους 1958, σσ. 182-189.
5. Φαράκλας, Νικ., *Επίδαυρος, το Ιερό του Ασκληπιού*, 1972, (σσ. 56).
6. *Μίτσος, Μαρκ. Θ., «Αι επιγραφαι του Ασκληπείου Επιδαύρου», *Πρακτικά Β' Διεθνούς Συνεδρίου Πελοποννησιακών Σπουδών*, 1981-1982, σσ. 81-86.

7. **Λυπουρλής, Δημήτριος**, *Πήγε να εγκοιμηθεί στο Ασκληπιείο της Επιδαύρου*, Αθήνα 1992.
8. ***Λαμπρινουδάκης, Βασίλειος Κ.**, *Το Ασκληπιείο της Επιδαύρου: Η έδρα του θεού γιατρού της αρχαιότητας. Η συντήρηση των μνημείων του*, Αθήνα, Περιφέρεια Πελοποννήσου, 1999, (σσ. 95).

ΤΡΙΚΚΗΣ

1. ***Μάντζαρης, Αλεξ.**, «Το Ασκληπιείον μας [Τρίκκης]», *Μετέωρα*, τεύχ. 19-30, Μάρτιος 1951, σσ. 16-18.
2. **Μακρής, Α. Κ.**, «Ασκληπιείον Τρίκκης: Ερευνητικά ανασκαφαιευρήματα», *Ασκληπιός*, (Δελτ. Φίλαρχ. Ετ. Τρίκκης), τόμ. 1, 1960, σ. 53.
3. ***Ρούκης-Μπαλάνος, Τίνος**, «Περί των αντιλήψεων Γερμανών αρχαιολόγων ως προς την θέσιν του πρώτου Ασκληπιείου της Τρίκκης», *Δελτίον της εν Αθήναις Ιατροχειρουργικής Εταιρείας, Πρακτικά του έτους 1969, Μετά Πρακτικών του 25^{ου} Πανελληνίου Συνεδρίου*, (Χίος 1969), 1969, σσ. 89-92.
4. ***Ζιάκας, Γεώργιος Ηλ.**, *Ο Ασκληπιός και το Ασκληπιείον Τρίκκης*, Τρίκαλα, Τυπ. Α. Μάγγου και Γ. Αναστασίου, 1973. Επανέκδοση το 1992 από τον Πολιτιστικό Οργανισμό του Δήμου Τρικκαίων.
5. ***Τζιαφάλιας, Αθανάσιος**, «Ασκληπιείο Τρίκκης: Μύθος ή πραγματικότητα;», *Τρικαλινά*, τόμ. 8, 1988, σσ. 171-218.
6. ***Μπονώτης, Σπ. Κ.**, «Ο Ασκληπιός και το Ασκληπιείο Τρίκκης», *Τρικαλινά*, τόμ. 10, 1990, σσ. 87-102.
7. ***Παπαστεργίου, Κωνσταντίνος Δ.**, *Ασκληπιός, ο πρώτος γιατρός χωρίς σύνορα. Το Ασκληπιείον της Τρίκκης*, Τρίκαλα, Πολιτιστικός Οργανισμός Δήμου Τρικκαίων, 1998, (σσ. 160).

ΑΜΦΙΑΡΑΕΙΟΥ

1. ***Ανδρουτσόπουλος, Γρηγόριος Δ.**, *Το ιεροθεραπευτήριο του Αμφιαράου εν Ωρωπώ*, Αθήναι 1960, (σσ. 29). (Βιβλιοπαρουσίαση: **Κ. Μητρόπουλος, Γαληνός**, τόμ. 3, 1961, σσ. 401-402).
2. ***Ανδρουτσόπουλος, Γρηγόριος Δ.**, *Το Αμφιαράειον του Ωρωπού. Συμβολή εις την ερμηνείαν των μνημείων*, Αθήνα 1961, (σσ. 66).
3. ***Παπαζάχος, Γεώργιος**, «Αμφιαράειο Ασκληπιείο. Ένα αρχαίο "νοσοκομείο" στην Αττική», στο *Καθηγητού Γ. Κ. Δαϊκού Τιμητικός Τόμος*, Αθήνα 1988, σσ. 501-505.

ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ

1. ***Διαμαντόπουλος, Αθ.**, «Τα Ασκληπιεία της Πελοποννήσου», στον τόμο *Πρακτικών Α΄ Παμπελοποννησιακού Ιατρικού Συνεδρίου*, Πάτρα 28-30 Οκτ. 1994, σσ. 13-21.
2. ***Σταυρόπουλος, Σπύρος Γ.**, *Τα Ασκληπιεία της Πελοποννήσου. Οδοιπορικό στα ιερά λατρευτικά και θεραπευτικά κέντρα της Πελοποννήσου. Ολύμπιες και τοπικές ιατρικές θεότητες*, Πάτρα 1996, (σσ. 306). (Βιβλιοκρισία: **Τ. Αθ. Γριτσόπουλος**, *Πελοποννησιακά*, τόμ. 24, 1999, σσ. 366-368). Δεύτερη έκδοση με πρόλογο **Σπύρου Μαρκέτου**, Αθήνα, εκδόσεις "Αίολος", Αθήνα 2000, (σσ. 306).
3. ***Σταυρόπουλος, Σπύρος Γ.**, «Τα Ασκληπιεία Πελοποννήσου λατρευτικοί ναοί και θεραπευτικά κέντρα της αρχαίας Ελλάδας», *Ιατρικά Χρονικά*, τόμ. 19, 1996, σσ. 472-482.

ΑΘΗΝΩΝ

1. ***Τραυλός, Ι.**, «Αι τύχαι του επί της νοτίου πλευράς της Ακροπόλεως Ασκληπιείου», *Πρακτικά Ακαδημίας Αθηνών*, τόμ. 19, 1944, σσ. 136-139.
2. ***Γερούλανος, Στέφανος**, «Ασκληπιείον Αθηνών», *Δέλτος*, τεύχ. 15, Ιούνιος 1998, σσ. 1 και 3.

ΚΡΗΤΗΣ

1. ***Πλάτων, Νικόλαος**, «Τα Ασκληπιεία στην Κρήτη», *Κρητική Εστία*, τεύχ. 8, 1959, σσ. 19-26.
2. ***Δετοράκης, Μανώλης**, «Τα Ασκληπιεία στην Κρήτη», *Πρακτικά Ημερίδας Ιστορίας της Ελληνικής Ιατρικής εις μνήμην του ιστορικού της Ιατρικής Αριστοτέλη Σταυρόπουλου*, Αθήνα 1997, σσ. 41-53.

ΚΥΛΛΗΝΗΣ

- ***Σταυρόπουλος, Σπ. Γ.**, «Το Ασκληπιείον "Κύρος" του όρους Κυλλήνη», *Δελτίο Ιδρύματος Κορινθιακών Μελετών*, τεύχ. 14, 1994, σσ. 32-35.

ΕΡΜΙΟΝΗΣ

- ***Χαβιέρα-Καραχάλιου, Σεβ.**, «Ασκληπιείο Ερμιόνης, πρώιμο υδροθεραπευτήριο κέντρο», *Ιατρολογοτεχνική Στέγη*, αρ. 71, Φθινόπωρο 1986, σσ. 27-28.

ΚΕΧΡΕΩΝ

*Χαβιάρα-Καραχάλιου, Σεβ., «Ασκληπιείον αρχαίων Κεχρεών. Ιατρική και κοινωνική δράση και προσφορά», *Ιατρολογιοτεχνική Στέγη*, αρ. 67, Φθινόπωρο 1985, σσ. 33-35.

ΤΙΤΑΝΗΣ

*Χαβιάρα-Καραχάλιου, Σεβ., *Ασκληπιείο αρχαίας Τιτάνης το πρώτο Κέντρο Υγείας στον ελληνικό χώρο; Διδακτορική διατριβή*, από την Ιστορία της Ιατρικής του Ιατρικού Τμήματος του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων, [Αθήνα], 1984, (σσ. 85).

ΦΕΝΕΟΥ

*Σταυρόπουλος, Σπύρος, «Το Ασκληπιείο Φενεού», *Αίπυτος*, τεύχ. 16-17, Ιαν.-Ιούν. 1998, σσ. 20-23.

ΝΑΥΠΑΚΤΟΥ

*Χριστόπουλος, Τάκης, «Το Ασκληπιείο της Ναυπάκτου», *Στερεοελλαδική Εστία*, τόμ. 1, 1960, σσ. 54-60, 172-180, 255-256.

ΠΕΡΓΑΜΟΥ

*Δρακουλίδης, Ν. Ν., «Ασκληπιείον Περγάμου. Προσωπικές εντυπώσεις του ψυχαναλυτού», *Ιατρολογιοτεχνική Στέγη*, αρ. 8, Χειμώνας 1970-1971, σσ. 11-15.